

УДК 613.954:373.2

Гозак Світлана Вікторівна

кандидат медичних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри фізичної культури та спортивної майстерності; завідувачка лабораторії гігієни навчальної діяльності дітей Київський університет імені Бориса Грінченка, м. Київ;
ДУ «Інститут гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва НАМН України», м. Київ
s.hozak@kubg.edu.ua

Філоненко Ольга Олександрівна

старший науковий співробітник лабораторії гігієни навчальної діяльності дітей
ДУ «Інститут гігієни та медичної екології ім. О.М. Марзєєва НАМН України», м. Київ
school_health@meta.ua

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ ГОТОВНОСТІ ДІТЕЙ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Анотація. За методиками Керна-Ірасека, Венгера, Озерецького у дітей старшого дошкільного віку 3-х ДНЗ м. Києва вивчено «шкільну зрілість» до навчання у школі. В результаті досліджень виявлена значна частка дітей, які функціонально не готові до навчання у школі. Достатній рівень мотиваційної готовності за три місяці до навчання у школі мають лише 62,5 % дітей (56,8 % хлопчиків та 68,1 % дівчаток); достатній розвиток дрібної моторики за показником динамічного тремору – 47,0 % дошкільнят (25,6 % хлопчиків та 68,3 % дівчаток), за показником мотометричного тесту Озерецького - лише 22,5 % дітей.

Ключові слова: діти дошкільного віку; шкільна зрілість; функціональна готовність; мотиваційна готовність; дрібна моторика.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Вступ до школи є для дитини важливим випробуванням її здібності до адаптації. Для успішного вступу у шкільне життя дитині необхідно мати належний рівень зрілості у фізичному та соціальному відношенні. Порушення соматичного та нервово-психічного здоров'я, своєчасно не виявлені та не скореговані на етапі дошкільного періоду, викликають серйозні труднощі адаптації до школи, часто призводять до хронічної неуспішності дитини, втоми та, як наслідок, ще більш вираженим порушенням здоров'я.

Тривале навчальне навантаження, зниження рухової активності, значне статичне навантаження, нові обов'язки - все це значні труднощі для 6-річної дитини, які в багатьох дітей призводять до «шкільного стресу». У дітей, які не готові до систематичного навчання, важче і довше проходить період адаптації, пристосування

до школи, в них частіше проявляються різноманітні труднощі навчання (і не лише в першому класі, але і в подальшому навчанні), і саме в них найчастіше спостерігаються порушення здоров'я.

Отже, наприкінці дошкільного періоду навчання важливим є оцінка рівня фізичного, психічного і соціального розвитку дитини з метою своєчасної корекції її розвитку перед систематичним навчанням в умовах школи [4, 59; 1, 64].

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Для навчання у школі необхідний певний рівень загального розвитку дитини, наявність у неї відповідних мотивів навчання, розумової активності, цікавості та допитливості, довільної і керованої поведінки.

Поряд із позитивними сторонами дошкільної освіти, науковці попереджають про те, що сучасні пріоритети розвитку суспільства сформували стійку педагогічну позицію, згідно з якою, якщо дошкільна освіта – перша ланка системи освіти, то її орієнтувати її треба на більш високі ступені та рівні, тобто на школу. Таким чином, існує небезпека перетворення дитячого садочка на маленьку школу, де проблематичним стає гармонійний розвиток дитини [3, 23]. Інтенсифікація ж змісту навчальної програми та перевантаження навчальними заняттями негативно впливають на стан здоров'я дітей, їх фізичний та психічний розвиток [1, 64].

Результати сучасних наукових досліджень беззаперечно свідчать про те, що рання, стрімка та інтенсивна підготовка дошкільнят до школи, яка не враховує психологічні та морфо-функціональні можливості і потреби дітей, навіть якщо вона проводиться в ігровій формі, негативно позначається на їх психічному і фізичному здоров'ї та розвитку, до того ж створює бар'єр для гармонійного включення дітей у шкільне життя, заважає створенню психологічного фундаменту шкільної готовності та в результаті призводить до швидкого згасання інтересу до шкільного навчання вже у першому класі та наростання кількості шкільних неврозів. Перевантаження ж дітей навчальними заняттями зі збільшеним розумовим навантаженням у поєднанні з гіпокінезією призводить до зростання захворюваності, особливо шкільно-зумовленими хворобами вже у дошкільному віці [2, 46].

Отже, вважаємо, що дошкільна підготовка дітей з акцентами на гармонійний розвиток, розвиток дрібної і крупної моторики, координації і рівноваги, підвищення резервів здоров'я сприятиме зміцненню здоров'я дітей і розвитку шкільно значущих якостей. Окремі наукові праці підкреслюють важливість такої підготовки.

Окреслення невирішених питань, порушених у статті. Протягом останніх років відбуваються зміни як в суспільстві в цілому, так і в освітньому процесі дітей та молоді. Одним із нововведень в Україні є запровадження з 2011 року обов'язкового навчання дітей старшого дошкільного віку. Розроблена навчальна програма і організаційні підходи до навчання дітей 5-річного віку (наказ МОН України від 23.11.10 р. № 1111 «Про впровадження програми розвитку дітей старшого дошкільного віку «Впевнений старт»»; лист МОН України від 27.09.10 р. № 1/9-666 «Про організацію роботи з дітьми п'ятирічного віку»), продовжується напрацювання методичних підходів та управлінських рішень, апробуються та впроваджуються різноманітні технології та стратегії навчання.

У зв'язку з цим, майже відсутні наукові ґрунтовні дослідження щодо готовності дітей старшого дошкільного віку до школи, що потребує всебічного гігієнічного та психофізіологічного аналізу та обумовлює актуальність роботи.

Формулювання мети і завдань статті. Вивчити і дати гігієнічну оцінку «шкільної зрілості» дітей старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. За допомогою методики Керна-Ірасека визначали мотиваційну готовність дитини до систематичного навчання у школі, її потребу пізнання і розвитку сфери довільності. Додатково використовували тест Озерецького (оцінка дрібної моторики руки), «Доріжки» (функціональна готовність руки до письма) в трьох ДНЗ міста Києва в динаміці навчального року (жовтень та травень). Всього обстежено 186 дітей: хлопчиків - 92, дівчаток - 94.

Статистична обробка проводилась з використанням пакету STATISTICA 8.0. Під час аналізу даних використані коефіцієнти Пірсона (χ^2) та Спірмена (r_s), для оцінки значимості різниці між показниками був використаний t-критерій Стьюдента.

Проведені дослідження по визначенню мотиваційної готовності дітей до школи за тестом «Керна-Ірасека» показали, що достатній рівень мотиваційної готовності у жовтні, тобто за рік до навчання у школі, характерний для 51,58 % дітей, у травні, тобто за три місяці до навчання - 62,64 %. Мотиваційної готовності не досягли на цей момент 34 дитини (37,36 %).

В загальній групі дослідження на початку навчального року спостерігаються майже однакові частки дітей з низькою та високою мотиваційною готовністю, відповідно 48,42 та 51,58 %. В кінці навчального року частка дітей з високою мотиваційною готовністю зростає до 62,64 % ($p < 0,05$). Однак, 37,36 % дітей ще не мають достатньої мотивації до навчання.

Серед дівчаток частка з високою мотиваційною готовністю вище як на початку, так і в кінці року. Особливо це стосується початку року, коли ця різниця становить 20 %. Серед хлопчиків лише $(41,67 \pm 7,12)$ % функціонально готові до навчання у школі на початку року. В кінці року різниця між хлопчиками та дівчатами дещо знижується і складає 11,3 %, рівень мотиваційно-готових дітей досягає $(68,09 \pm 6,80)$ % серед дівчаток та $(56,82 \pm 7,47)$ % серед хлопчиків (рис. 1).

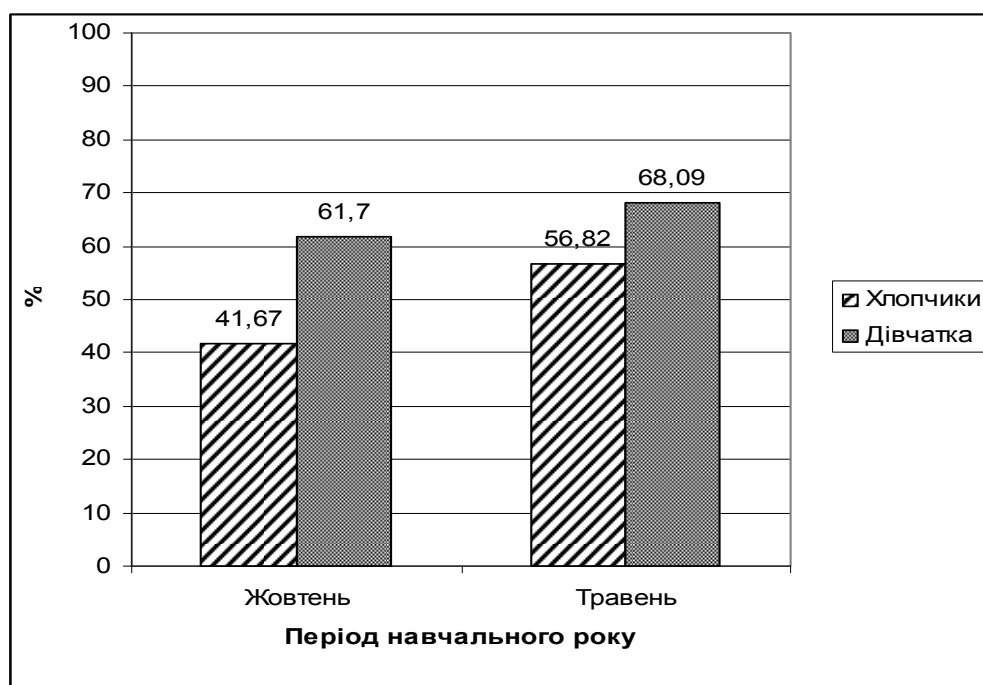

Рис. 1 – Частка дітей старшого дошкільного віку з високою мотиваційною готовністю до навчання з урахуванням періоду навчального року та статі (%)

Додатково були проведені дослідження динамічного тремору, що певним чином характеризує функціональну готовність руки дітей до письма, що свідчить про ступінь розвитку психомоторної сфери дитини. Тремор відіграє важливу роль у комплексі адаптаційно-приспосувальних процесів організму, відображає характер енергетичної регуляції, є показником працездатності та втоми людини. Динамічний тремор є показником не лише координаційної, а й просторово-часової організації рухів, які формуються за участі сенсомоторної області кори головного мозку, що знаходиться в асоціативному зв'язку з іншими мотонейронними структурами [6, 94]. Отже, зменшення динамічного тремору у дитини у процесі її росту та розвитку свідчить про дозрівання відповідних структур головного мозку та їх узгодженість. У непідготовлених до письма дітей, при недостатньому розвитку дрібної моторики та зорового сприйняття і уваги, як правило, спостерігається стан тривоги та негативного ставлення до навчання [5, 96].

Під час досліджень встановлено, що частка дітей з високим динамічним тремором в загальній групі протягом навчального року достовірно зменшилась від $(25,26 \pm 4,46) \%$ до $(0,0 + 4,25) \%$ ($p < 0,001$), а з низьким – достовірно збільшилась від $(51,58 \pm 5,13) \%$ до $(72,22 \pm 4,72) \%$ ($p < 0,01$), що є закономірним процесом. Така ж тенденція спостерігається в кожному ДНЗ. Це свідчить про те, що у більшості дітей при переході до навчання у школу вже сформовані координаційні та просторово-часові якості рухово-нервової діяльності, що можна представити як графічні навички та готовність руки до письма. Але більше, ніж чверть дітей (27,78 %) ще не мають ще відповідного розвитку структур головного мозку.

Між результатами хлопчиків і дівчаток при оцінці їх динамічного тремору статистично достовірних відмінностей протягом року не виявлено.

Розвиток дрібної моторики є одним із найважливіших показників готовності дитини до шкільного навчання. Існує зв'язок цього показника з вмінням логічно мислити, розвитком пам'яті, уваги, мовленням, ставленням до навчання.

За результатами виконання мотометричного тесту Озерецького можна констатувати, що тільки близько $\frac{1}{4}$ дітей є готовими до школи (22,50 %), а більше

половини (52,50 %) дітей мають недостатній рівень зорово-рухової координації, прояву вольових якостей, фізичної готовності м'язів кисті руки.

Між показниками хлопчиків та дівчаток виявлені достовірні відмінності як на початку, так і в кінці навчального року: результати дівчаток є значимо кращими, ніж у хлопчиків (рис. 2), однак третина дівчаток не має ще перед навчанням у школі достатнього рівня дрібної моторики. Серед хлопчиків цей показник становить 74,36 %.

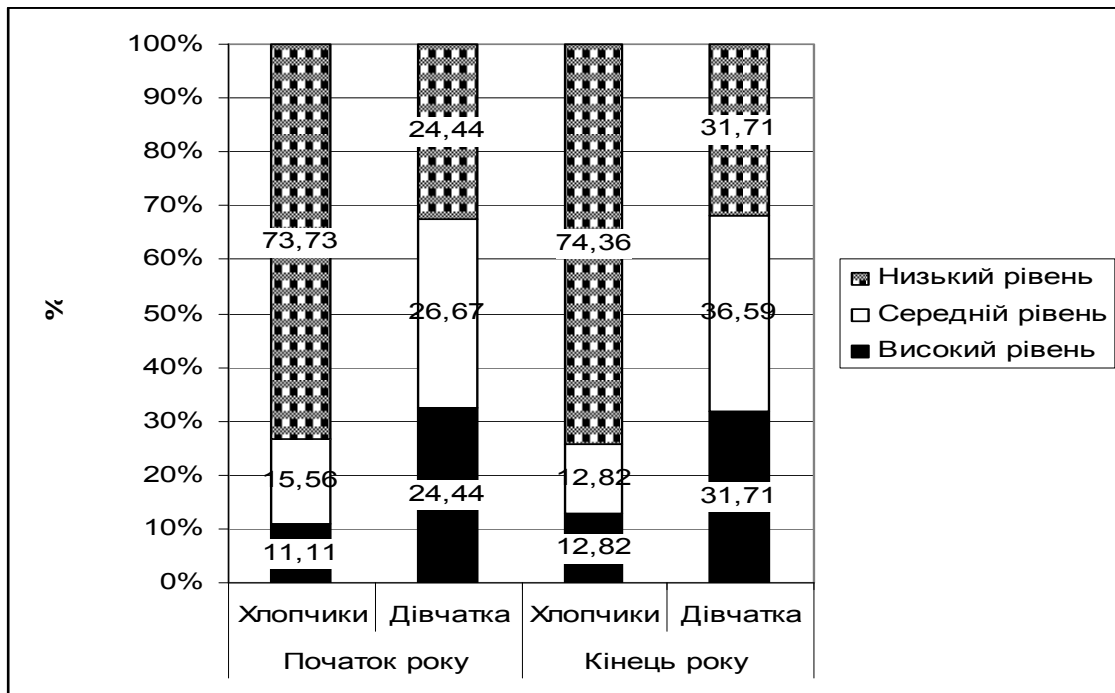

Рис. 2 - Розподіл показників дрібної моторики дітей старшого дошкільного віку за статтю протягом навчального року (%)

Аналіз результатів по визначенню шкільної зрілості дітей з урахуванням трьох показників показав, що відсоток дітей функціонально неготових до школи на початку навчального року є досить високим. Дослідження в динаміці року виявили, що на кінець навчального року частка дітей, які досягли шкільної зрілості достовірно збільшується (від $(37,21 \pm 7,37)$ % до $(58,14 \pm 7,52)$ %), а частка «незрілих» дітей достовірно зменшується (від $(62,79 \pm 7,37)$ % до $(41,86 \pm 7,52)$ %).

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми.

1. Достатній рівень мотиваційної готовності за рік до навчання у школі характерний для 51,58 % дітей (серед хлопців - 41,67 %, серед дівчат - 61,70 %), за три місяці до навчання у школі - 62,64 % (серед хлопців - 56,82 %, серед дівчат -

68,09 %). Отже, 37,4 % шестирічних дітей не мають достатнього рівня мотиваційної готовності до шкільного навчання.

2. Протягом навчального року у старшій групі ДНЗ збільшується частка дітей з високим рівнем функціональної готовності руки до письма: частка дітей з високим динамічним тремором зменшилась від $(25,26 \pm 4,46) \%$ до $(0 + 4,25) \%$ ($p < 0,001$), з низьким – збільшилась від $(51,58 \pm 5,13) \%$ до $(72,22 \pm 4,72) \%$ ($p < 0,01$). Проте, понад чверть шестирічних дітей (27,8 %) мають низьку функціональну здатність руки до письма.

3. Встановлено, що за показником дрібної моторики кисті руки тільки чверть дітей готові до школи – 22,50 %, що свідчить про недостатній рівень зорово-рухової координації, прояву вольових якостей, фізичної готовності м'язів кисті руки.

Перспективними наступними дослідженнями є визначення провідних факторів організації навчального процесу у старших групах ДНЗ, що впливають на розвиток та здоров'я дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арапова-Пискарёва Н.А. О развитии программного обеспечения в сфере дошкольного образования / Н.А. Арапова-Пискарёва // Управление ДОУ. – 2005. – № 5. – С. 64-73.
2. Березина Н.О. Психофизиологическая характеристика готовности к школьному обучению детей подготовительных групп детского сада / Н.О. Березина, И.П. Лашнева // Актуальные вопросы психогигиены и охраны психического здоровья детей и подростков : материалы Всеросс. научн.-практ. конф., – М., 2007. – С. 46-47.
3. Зима Е.Г. Особенности дошкольного образования в современном российском обществе : автореф. дис. канд социол. наук / Е.Г. Зима. – М., 2004. – 23 с.
4. Кудрявцев В.Т. Дошкольное образование: необходимость или ... / В. Т. Кудрявцев // Психологическая наука и образование. – 2005. - № 2. – С. 12-21.
5. Немчин Т.А. Состояния нервно-психического напряжения / Т.А. Немчин. – Л. : изд-во Ленинград. ун-та, 1983. – 167 с.
6. Определение функциональной готовности детей 6-ти летнего возраста к поступлению в школу и организация учебных занятий и режима продленного дня в первых классах общеобразовательной школы: методические рекомендации (№13862-85) / Научно-исследовательский институт гигиены детей и подростков. – М., 1985. – 32 с.

Рецензент

Івахно О.П. – д. мед. н., проф.

Чернуха Н.М. – д. пед. н., проф.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2015

ОСОБЕННОСТИ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ГОТОВНОСТИ ДЕТЕЙ К ШКОЛЬНОМУ ОБУЧЕНИЮ

Гозак Светлана Викторовна

кандидат медицинских наук, старший научный сотрудник, доцент кафедры физической культуры и спортивного мастерства; зав.лаборатории гигиены учебной деятельности детей

Киевский университет имени Бориса Гринченко;

ГУ «Институт гигиены и медицинской экологии им. А.Н. Марзеева НАМН Украины», г. Киев
s.hozak@kubg.edu.ua

Филоненко Ольга Александровна

старший научный сотрудник лаборатории гигиены учебной деятельности детей

ГУ «Институт гигиены и медицинской экологии им. А.Н. Марзеева НАМН Украины», г. Киев
school_health@meta.ua

Аннотация. С помощью общепринятых методик Керна-Ирасека, Венгера, Озерецкого у детей старшего дошкольного возраста 3-х ДУУ г. Киева изучена «школьная зрелость» к систематическому обучению в школе. В результате исследований выявлена значительная доля детей, функционально не готовых к обучению в школе. Достаточный уровень мотивационной готовности за три месяца до школы имеют 62,5 % детей (56,8 % мальчиков и 68,1 % девочек); достаточное развитие мелкой моторики по показателю динамического тремора – 47,0 % дошкольников (25,6 % мальчиков и 68,3 % девочек), по показателю мотометрического теста - 22,5 % детей.

Ключевые слова: дети старшего дошкольного возраста; школьная зрелость; функциональная готовность; мотивационная готовность; мелкая моторика.

FEATURES OF FUNCTIONAL READINESS OF CHILDREN TO SCHOOL

Svitlana V. Gozak

PhD, Senior Research Fellow, Associate Professor of Physical Culture and Sports Skills; Head of Laboratory of Educational Activity Hygiene of Children

Borys Grinchenko Kyiv University;

SI «Marzeev Institute of Hygiene and Medical Ecology NAMS of Ukraine», Kyiv

s.hozak@kubg.edu.ua

Olga O. Filonenko

Senior Research Fellow of the Laboratory of Laboratory of Educational Activity Hygiene of Children SI «Marzeev Institute of Hygiene and Medical Ecology NAMS of Ukraine», Kyiv

school_health@meta.ua

Abstract. We studied a «school maturity» to the systematic education at school by Kern-Ipasek, Wenger, Ozeretskii methods among senior pre-school age children in 3 children's educational institutions. As a result of investigations we revealed that a significant part of the children functionally were not ready for education at school. Only 62.5 % of the children (56.8 % of boys and 68.1 % of girls) had a sufficient level of motivation preparedness within three months before beginning of education at school; 47.0 % of pre-school age children (25.6

% of boys and 68.3 % of girls) had a sufficient development of small motility by the indices of kinetic tremor; only 22.5 % of the children – by the indices of motormetric test.

Keywords: preschool children; school maturity; functional readiness; motivation readiness; fine motor skills.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Arapova-Piskaryova N.A.. On the development of software in the field of early childhood education / N.A. Arapova- Piskaryova // Upravlenye DOU. – 2005. – № 5. – p. 64-73 (in Russian).
2. Berezina N.O. Psychophysiological characteristics of children`s readiness for school in preparatory groups of the kindergarten / N.O. Berezina, I.P. Lashneva // Aktualnye voprosy psixogigieny i ohrany psixicheskogo zdorovya detej i podrostkov : materialy Vseross. nauchn.-prakt. Konf., – M., 2007. – P. 46-47 .(in Russian).
3. Zima E.G.. Features of preschool education in a modern Russian society: the abstract of PhD thesis of social sciences / E.G. Zima. – M., 2004. – 23 p. (in Russian).
4. Kudryavcev V.T. Preschool education: the need or ... / V. T. Kudryavcev // Psikhologicheskaja nauka y obrazovanye. – 2005. - № 2. – p. 12-21 .(in Russian).
5. Nemchyn T.A. The states of mental stress / T.A. Nemchyn. – L. : izd-vo Leningrad. un-ta, 1983. – 167 p. (in Russian).
6. Defining the functional readiness of 6-years children for entering the school and the organization of classes and afterschool mode in the first classes: Guidelines (№13862-85) / Nauchno-issledovatel'skij institut gigieny detej i podrostkov. – M., 1985. – 32 p. (in Russian).